

Սիպիլ

Օլուճագի անծանոթութիւնս

Ա

Երբ Գաղատիա էինք, գարնան մեջ շատ իրիկուն Օլուճագ կ'երթայինք, կը նստեինք ճամբուն եզրը շոթայի մը պէս երկարող մանրիկ քարաժայռերէն մեկուն վրա, դիտելով վարը, շատ վարը սփռված արտերու, մարգերու տափարակ տարածությունը, որոնք մերթ թափշային կանանչությամբ կը փռվին գետինը, մերթ խունկի պէս դեղին՝ մարմրած գլուխներ կ'երեւցնեն հովին դէմ, և տեղ տեղ նոր փորված կարմիր հողը կը կտրէ, կը կտրտէ գանոնք կոհակի ելեւէջներով: Հետո բանջարեղենի ածուներ բաց կամ մութ գույներով գատված իրարմէ. հոս քառակուսի, հոն կլոր, քիչ մը անդին բազմանկյուն ձևերով մեջէ մեջ մտած, և ծառեր. սաղարթներու եզական խաղապատում մը, նորածիլ թուփերու փունջ մը պսակի պէս բոլորված, և ուռնիներ, ուռնիներ շատ մը, կոխելով իրենց մելամաղձոտ բանաստեղծի ուղեշները այդ դդումէ ու վարունգէ բաղկացյալ ծայրահեղ կերպով հասարակ բուսականության մեջ:

Այդ ուռնիներուն տակ կուգան կը նստին, իրիկվան դէմ, եկեղեցիէն դարձին, Գաղատիո ժամասեր տիկիները, միւսերը քղանցքներուն տակ, ոտքերնէն մինչև գլուխնին ճերմակ սավաններու մեջ փաթթված՝ ուրվականներու պէս խլրտելով տերևներու ետին, ամպերիայի կամ օդի գավաթները լեցնելու, և չորացած ոստերու պզտիկ խարույկներուն առջև՝ իրիկնադենի անհրաժեշտ խայկէն պատրաստելու համար:

Ճամբուն ձախ եղերքեն վազելով կ'երթա թափաքանե գետը օձի մը պես գալարվելով, լայննալով, երկննալով, ամփոփելով իր օղակները, արդասավորելով իր ընթացքին մեջ երկիրը, մատակարարելով գրեթե բոլոր քաղաքին ջուրը, և տարաշխարհիկ ծովու մը ճաշակ տալով մեզի, որ օրերվ բաժնված մեր գեղեցիկ Մարմարային, կարոտը կը քաշենք անոր:

Գարունեն կսկսի քաղաքացիներուն անհատնում անցուդարձը այս ճամբուն վրա՝ իրենց ամարանոց այգիները երթեվեկելու համար, և ամեն վայրկյան հորիզոնը կը կտրե ձիերու, ջորիներու ջոկատ մը, որ քաղաքեն գյուղ կը փոխադրե ամարաստաններու պիտույքը:

Ամբողջ ընտանիք մը գոր պզտիկ էշ մը իր վրա վերցուցած կը տանի. կողմնակի կախված երկու հեյալներուն մեջ թխմված մեկ քան փոքրիկ տղաք, մայրենին որ եշտեղը կը հեծնա դիեցիկ մանկիկը գիրկը, կողովի մը մեջ մեյ քանի կատուներ դարմացած աշվրներ պտըտցնելով իրենց շուրջը և փետուրի պես խոշոր պոչերին կախելով իրենց ցանցակերպ վանդակեն դուրս: Հայրն ալ հոն է էշուն սանձեն բռնած՝ առաջնորդելով անոնց դեպի հեռավոր այգիի մը ախտոր:

Այս խումբին քով կուգա կանցնի հանկարծ Գաղաատիո աղնվապետության նուրբ ծաղիկը. ծիրանագույն ոսկեճամուկ թամբերով երիվարներ, որոնք դպրոցեն կը դարձնեն մեծ հաճի Ակոշ կաս հաճի Արթյուշ աղայի մանչերը նեղ էնթարիներու մեջ սեղմված, և աղջիկները ճերմակ մուսլինե լաշակնին հովին տված: Առջեն կերթա հայրերին նորաձևության համեմատ խոշոր ջորիի մը վրա հեծած, և սպասավորներ դարձյալ ձիերու վրա տանելով տան ուտեստը:

Գետեզերքեն կը հասնի լվացարար կանանց փայտե թակետան կանոնավոր թափրտուրը՝ «չա՛ք, չա՛ք», որով ճերմակեղենները կը ծեծեն մաքրելու համար, անոնց խոլ ճիչերը դուրս կը կրկնեն դիմացի ապառաժները իրենց անշարժ դիտողի դերեն ձանձրացած՝ խառնվել ուզելով այդ կիսամերկ կանանց գործունեության, ինչպես չարաճճի տղաներ որ՝ մեծերուն խումբեն արտաքսված՝ հեռվեն անոնց խոսքերը հեզնությանը կրկնելով կզբոսնուն:

Բայց հակառակ այս շարժումին ու բազմության, անբացատրելի դանդաղություն մը կա ամեն կողմ. ձիերուն վագքը մարդոց քայլացքին պես՝ ծառերուն պես ծածանումն ալ թոքաներուն ելևէջին պես ծանր է: Քնացող բան կա օդին մեջ, գոր

կ'զգաս ծայրագույն ոգևորության միջոցն անգամ, միօրինակություն մը, զոր կդնես իրենց զգեստների սկսյալ մինչև իրենց նայվացքին մեջ, ու կը ձանձրանաս մահու չափ:

Այս ընհանուր տափակության մեջ՝ իրիկուն մը նորություն մը հանդիպեցավ աչքիս. երիդասարդ կին մը, որ եկավ՝ անցավ մեր առջևն արագաքայլ, առանց իր շուրջը դիտելու. կարծես Բերայի Պուլվարին վրա կը ճեմեր եվրոպացիի մը համարձակ քայվացքով, և մեր աչքերուն անսովոր այդ աշխույժը տարօրինակ կերպարով սիրուն կերևար ճերմակ ճարին տակ, զոր գլխուն առած էր ան ալ մեզի պես: Հետաքրքիր եղա ով ըլլալը գիտենալու, ր ըսին թե Կյուրինցի վաճառականի մը կին է, որ երեք տառի ի վեր Պոլոսեն եկած Գաղատիա կը բանակեր:

Երկու օր ետքը վերստին հանդիպեցա անոր միևնույն ճամբարուն, և այս անգամ դեմ առ դեմ ելլնելով ուշադրությամբ դիտեցի զինքը. բնավ գեղեցիկ չէր. ճակտեն առնված և ասեղով մը կզակին տակ միացած ճերմակ սավաին մեջ՝ չոր, թուխ ու գունատ դեմք մը, երկար ու նիհար ձվաձև մը, որուն մեջ փոսը ինկած մութ կապույտ աչվնկերը աղավոր ըլլալ կը կխոստանային՝ սև հոնքերուն տակ՝ եթե քիչ մը պակաս տրտմություն ունենային: Ուրիշ ոչինչ, և ասաց գնաց:

Տգեղ է եղեր, ըստ ինքնիրենս, բայց իո դեմքը տպավորություն մը թողուց վրաս, տարտամ համակրության պես բան մը, որուն պատճառը թերևս պոլոսոցի ըլլալն էր միայն: Ա՛լ այնուհետև միշտ կ'զբաղվեի իրմով. հեռվեն կը ճանչնայի զինքը, կ'սպասեի իրեն, և ընկերներիս հետո կ'իյնային: Քուկինդ կուգա կոր, անձանոթուհիդ երևան չելավ, ըսելով:

Քանի մը շաբաթին մենք ամարանոց ելանք, և ա՛լ իր վրա չխորհեցա:

Բ

Աշնան վերջերը, երբ քաղաք իջանք, սովորականեն ավելի սիրուն գտա Գաղատիան. այգիներու միայնությունն զգված՝ լերկ ընդարձակ դաշտերու լոին խախաղությունն հափրցածքիչ մը շարժում ու իրարանցումը կը փնտրեի և քաքաքին շաղախով շինած խիտ խիտ տուները, խորդուբորդ նեղ թողոցներու մեջ

անդադար պտըտացող ջոկիրներու պոռչտութիւնը, իրիկունները՝ կորսված կենդանիները փնտրոց մունետիկին թախծական աղաղակն անագամ անախորժ չէին գտներ հիմա: Ինծի ընտանի եղած՝ սովորությանց դարձած ըլլալու պես զգացում մ'ունէի, ցուրտը մոտեցած ատեն տունս մտնելու նման գոհունակութիւն մը և կոնկի վրա բաց դռներուն առաջին գուլպա պառավներուն սիրալիր հրավերները, «աճուխ պոյո՛ւր» ու երշիկ ծեծողներուն գլուխ պայթեցնող աղմուկը առաջվան չափ չէր նեղեր զիս:

Այս միամիտ հաճույքս նախագգացումն էր անշուշտ ինծի սպասող ուրախության. վասնզի նույնձմեռը անակնկալ ընկերություն մ'ունեցանք հանկարծ: Պոլսէն երկու նոր հարսեր եկեր էին, երկունքն ալ լավ ընտանիքի աղջիկներ, գերմանացի երկրաչափը իր կնոջը և շատ սիրուն մեկ աղջկանը հետ, պուպրիկի դէմքով քսան տարեկան ալմանուհու մը, որ հիանալի կերպով դաշնակ կը զարնէ կըսէին. հետո տեղվոյն անգլիական հյուստոսին ընտանիքը, որ հակառակ ինեց սովորության՝ իջած էին այգիէն ձմեռը քաղաք մը անցնելու համար, նաև Պոլսո ծանոթներես հայ երիտասարդ մը՝ Զարեհ Էֆենդի, որ Ռեժիի տեսչության պաշտոնով եկած էր, և որ իր ազնվությամբ, աշխարհիկ մարդու կը կատարյալ քաղաքավարությամբ և մտքին բարձրագոյն զգացմամբ, ամենուն համակրությունը գրաված և գլխավոր հրապույրներեն մին եղած էր մեր փոքրիկ ընկերություն:

Շաբաթվան բոլոր երեկոյթները բաժնեցինք մեր մեջ, հետևելով տեղացվոց, որոնց համար գիշերները օթուրմանի ընդունելու սովորությունը օրենքի կարգ անցած է: Ժամը երկուքէն սկսյալ մինչև լույս փողոցները լեցուն են լապտերներու շարժուն համաստեղություններում ու ճշացող տղոց վայնուսուններով, դորս օրորոցէն խլելով՝ կ'առնեն կը տանին հետերնին իրարու տուն, թոնիրին ծանր բալաններուն մեջ կծկտած ուտելու, խմելու և սքամպիլ խաղալու համար, մինչ դուրսը փոթորիկին մեջ՝ գիշերազվարճ հելվաճիներու, պլորեկճիներու ժխորը ձյունին բութին դէմ կը կովի առանց անհավատարիմ ըլլալու երբեք տեղական դանդաղության մեծ օրենքին:

Մենք մեզի համար տարբեր միջավայր մը ստեղծած էինք, սակայն. Պոլսո ու Եվրոպայի գաղթականությամբ համեմված պզտիկ տաքուկ մթնոլորտ մը, զոր

կազմակերպող տարրերում ներդաշնակության գաղտնիքը միմիայն իրենց զարգացման մոտավորության մեջ կարելի է գտնել: Ճաշակներով ու սովորությամբ այնքան տարբեր իրարմե, իրարու ազատությունը հարգելով կրցած էինք համաձայնիլ մեր երեկոյթներուն մեջ հյուրընկալելով յուրաքանչյուրին հաճելի զբոսանքը:

Արք ընդանրապես թղթախաղով ժամանակ կ'անցնեին, ոմանք ալ նարտը կը խաղային տիկիներեն մեկ քանին ձեռագործի սեղանին շուրջ կը հավաքեին. ուրիշ անկյուն մը մեկ քանիներ լրագիր կը կարդային, իսկ ես մեկ երկու բառի պեզիկե ետքը խոսակցության կեդրոնին մեջն էի միշտ, ուր կուգային կը միանային ամեն անոնք, որ մտքի հաճույքները ամեն հաճույքե վեր կը դասեին: Զարեհ էֆ. մեր տրամադրության տակ դրված էր իր ճոխ գրադարամը, նաև շատ մը եվրոպական թերթեր ու հանդեսներ միշտ անսպառ նյութեր մատակարարելով մեր խոսակցության:

Գաղատիո ընդարձակ սրահները՝ որոնցմե բարեբախտաբար ամեն տուն ունի գետնահարկին վրա սոֆա անունով, և, որոնք բաղնիքի մը ներքնագավիթին գաղափարը կուտան իրենց բարձր ձեղուններով, շատ հարմար կուգայի մեր գանազան զվարճություններուն:

Հինգշաբթի գիշերները միայն երկրաշափին տունը կը միանային ներ ամենուս ճաշակները գերազանց վայելքի մը մեջ երբ դաշնակին մոմերը կը վառեին և Նելլի՝ իր անթառամելի ժպիտը փոքրիկ շրթունքներուն մեջտեղը՝ կելլեր ձեռագործի սեղանին առջևն ու կարմիր թավիշե կլոր աթոռակին վրա կանցներ, պտըտցնելով իր վարդագույն երկար մատները դաշնակին ստեղանց վրա: Վեպեռ, Վակնեռ, Շոբեն, Մոցառո, Մենտելսը, իր երկրին բոլոր հոյակապ հանճարները կառգավ կուգային կանցնեին այդ երագի ստվերներու պես թեթև ու մոգիչ ձեռքերուն տակեն, որոնց դյութական արվեստին ազդեցության ներքև կախարդվաց կը մնայինք ժամերով: Ամեն մեկերնիս մեր հոգիին մեջ զգալով անցյալի մը, հիշատակի մը խլրտիլը, և սրտերնիս ձայնի մը, վանկի մը անհունության մեջ միացած, կարծես իրարու փարած կսպասեինք ավելի ուժով շնչելու համար երաժշտությունը որ օդին մեջ կը թռչեր, կուլ տալով անոր կտորտանքը. ժողվելով անոր հյուլենները, ինչպես անոթի տղա մը, որ իրեն քիչ

անգամ տրված կարլանդակի կտորին փշրանքը կը հավաքե գետնէն:

Եվ այն գիշերը բռնված ատենիս ալ ավելի մոտիկ կողայինք ինքզինքնիս իրարու մեր հիշատակներուն զարթումով պանդխտութեան ավագանին մէջ միատեղ մկրտված, և մեր կարոտի ու գրկումի նվիրական ցավերով ամենքս քույր եղբայր եղած:

Գ

Անգամ մը Անգիլո Հյուպատոսին տունը հավաքված էինք: Տիկինը իմացուց թէ այն գիշեր պիտի ներկայացներ մեզի նոր բարեկամուհի մը, որ իր այգիի դրացուհին էր: Մեծ գովեստով խոսեցաւ անոր վրա, ապահովելով զմեզ թէ շատ գոհ պիտի մնայինք անոր տեսակցութենէն:

Ի՞նչ կը հուսանք որ ըլլա տիկինին բարեկամուհին, հարցուց Չարիէ Էֆենդի ցած ձայնով: Լավ տանտիկին մը, առ առավելն բարի մայր մը իրեն պէս, պատասխանեցի զավակ չունեցողի ցուրտ շեշտով մը, բայց երբեք մտքի ընկեր մը մեզի համար:

Իմ կարծիքս ալ այդ է:

Ու սկսանք պեզիկ խաղալ:

Միևնույն վայրկյանին սրահին դուռը բացվեցաւ, և կրնաք երևակաել զարմանքս, երբ երբ ըսեմ օլուճագի անծանոթուհիս էր, որ ներս մտաւ իր ամուսնույն ընկերացած: Քառասունը անցած մարդ մը կունտ ու կլոր, ինչպէս կ'ըսեն ռամկորեն, իր ամբողջ դիմագծոյն վրա ունենալով խիստ ու խրոխտ բան մը, զոր բնութիւնը ականա շնորհոր էր իրեն՝ կարծես ծիծաղելի կերպարանք մ'ունենալէ արգիլելու համար:

Իսկ կինը, բարձրահասակ, նուրբ, իր մութ գույն հագուստներուն մէջ առանց պշրանքի, նույնիսկ առանց գիշերվան արդողարդի մը անրաժեշտ եղած սովորական սեթեթին, կես կոճկված ժաֆէ մը, անհոգնությամբ վերցված մագեր, և բոլոր անձին վրա թույլ, անխնամ բան մը, որ հագվիլ չը գիտցողի մը թափթփվածոյն չէր նմաներ ամենևին, այլ ճարտար ձեռքի թաքուն

արհամարանք մը իր ապրած միջավայրին նկատմամբ:

Երկուքս ալ միևնույն շարժումով թողթերը փեռքներես ձգեցինք:

Մոսիս Ռ-յուպեն, մատամ Ռ-յուպեն, ըսավ հյուպատոսուհին բրիտանական շեշտ մը տալով Ռ-ուբեն աղայի անվանունը, միշտ հավատարիմ եվրոպացվով մեկ թերության, որոնք երբեք չեն հաջողիր անսխալ անսխալ արտասանել օտար անուն մը:

Իբրև տանը մտերիմներեն մեկը, տեղ մը տվի մեր քովը տիկին Ռ-ուբենին, և առաջին ծանոթության հասարակ քաղաքավարությունեն ետքը, երբ խոսակցության հարմար նյութ մը կորոնեի մտքիս մեջ, ինքը իսկույն այդ նեղությունեն դիս աղատեց:

Կարծես պեզիկ կը խաղայիք:

Այն ատեն առաջարկեցին, որ տեղս իրեն տամ:

Կը ցավիմ, որ չես դիտեր, ըսավ, բայց մեծ հախույքով պիտի հետևին ձեր խաղին սորվելու համար: Երկու ամսե ի վեր առաջին անգամ ըլլալով բառի մը կորսնցնել տվի Ջարեհ Էֆենդիին, թեև անհոգ կերպով կը խաղայի, խոսելու համար անծանոթուհիս հետ, որ հիմա ծանոթուհիս եղած էր, և բացատրելու իրեն խաղին ինչ ինչ վարպետությունները: Մեկ քանի վայրկյանե ի վեր ընկերոջս խելքը վրան չէր կարծես, թողթերը ձեռքեն վար կը սահեին, և տարօրինակ ճիգով մը խաղը ավարտելու կ'աճապարեր: Անշուշտ ան ալ ինծի պես փափաք ունի նորեկ տիկինը ճանչնալու, կը մտածեի:

Անկե ետքը բոլոր գիշերը խոսակցությամբ անցուցինք. զարգացած կին մըն էր, բավական տեղեկություն ուներ եվրոպական գրականության վրա, դյուրությամբ կը խոսեր, և իր հստակ ու փափուկ արտասանությունը՝ որուն մեջ ստեպ շունչը հատնելու պես նվաղկոտ շեշտ մը կստանար, համ մը կուտար իր ըսածներուն:

Իրմե բաժնվելնես ետքը.

Միսիս Պինսը հեգնելու իրավունք չունիք, ըսի բարեկամիս. կը տեսնեք որ անգլուհիք ալ հիմա կ'սկսին ճաշակ ունենալ. ես այդ կնոջն հավնեցա, դո՞ւք...

Ա՛հ,շատ, պատասխանեց եռանդյամբ:

Դ

Շուտով բարեկամ եղանք իրարու, ինչպես կ'ըլլան օտար երկրի մեջ երկու հայրենակիցներ, որոնք ընկերական միևնույն կացության մեջ մեծցած, միևնույն դաստիարակությունն ստացած են, և միևնույն տարիքն ունին: Իր վրա ամենն ավելի զիս գրավող բանը անկեղծությունն եղավ. առանց ձևակերպության, առանց դարձվածքներու կը խոսեր ազատ, համարձակ պատասխանելով իմ շատ անգամ հախտոն հարցումներուս և իր կարգին այնպիսի հարցումներ ուղղելով ինձի, որոնք իր սրտին պարզությունը երևան կը հանեին:

Մեր առաջին հանդիպումն ամիս մը ետքը մինչև հոգվույն հատակը կը ճանչնայի զինքը, և կը սիրեի իբր թե իմ աղջկա եղած ըլլալ. իր փափուկ կազմը, իր մեղմ ամուշիկ բնավորությունը, իր դժբախտությունները զորս հիմա զիտեի, կարծես իմ պաշտպանությանը տակ կդնեի զինքը, թեև շատ անգամ ես պետք կ'ունենայի իր խորհուրդերուն, որոնք առողջ մտքի մը դրոշմը կը կրեին միշտ:

Փայլուն հատկությանց տերերենմը չէր. աչքի զարնեղ ըան մը չուներ վար. ոչ գեղեցկություն, ոչ մեծ տաղանդ մը, բայց սիրտ մը գործով, եռանդով ու բանաստեղծությամբ լեցուն, որուն միակ փառասիրությունն էր երջանիկ ընել իրեն հետ ապրողները, և բարձր, անհարձակելի արժանապատվությունը, որ ամենն ապահով պահպանն է կնոջ առաքինություն:

Առանց պատրանքի, առանց ցնորքի, ամեն բան իր բուն վիճակին մեջ տեսնելու կարողությունը իր մտքին ամենն մեծ հատկությունն էր. և այդ հազվագյուտ կարողությունն էր, որ զինքը դժբախտ ըրած էր: Այդ կինը երբեք չէր կրցած ինքզինքը խաբել. և կյանքի մեջ ո՞վ է, որ երջանիկ կ'ըլլա առանց խաբվելու: Մատաղ հասակն միշտ գիտակցությունն ունեցած էր իր տգեղության, և այդ ցավը թունավորված էր իր բոլոր երիտասարդությունը, գրկելով զինքը նորփթիք հոգվու մը բոլոր երազանքն, բոլոր պատրանքն: Եվ այնքան վախկոտ, այնքան

համեստ եղած էր կյանքի ամեն հաջողությանց, ամեն վայելքներու ակնկալության մեջ, որ իր տառապանքները անակնկալ մը չէին իրեն համար: Միայն կը մեղքնայիր այդ դեռահասակ կինը այդքան զգայուն, հրաժարած արդեն իր հասակին բոլոր հաճույքներեն, քաշվելու փայլուն արդուգարդ մ'ընելէ, ծիծաղելի ըլլալու երկյուղով, և փաթթելով պահելով իր սիրավատ հոգվոյն բոլոր տենչանքը լրջության թանձր խավերու տակ:

Այդ չափագանց համեստության պատճառով էր, որ լավագոյն ամուսնութենէ մը անհույս՝ համակերպել էր ծնողացը բաղձանքին, հանձնելով իր ճակատագիրը մարդու մը, որուն հետ խաղաղությամբ ապրելու համար մահվան դատապարտված էր իր բոլոր կարողությունները:

Ե

Հետզհետէ իր տրտմությունը կը փարատեր սակայն, և ինքը կ'առուգանար, կը գվարթանար, դեմքը կենդանի գույներով կ'ոգևորեր, փոսը ինկած աշվլները ժպտուն քաղցրություն կ'ըստանային, և ասոք ամենը կը պատեր չափավոր գիտություն մը, որով այտերը կը լեցվէին ու մարմինը կ'որ ձևերով կը ճշտվեր:

Միշտ կը համատեր սակայն պահելու զարդարանքի համար ունեցած սարսափը . երբեք չը հաջողեցա վարժեցնել զինքը քիչ մը բուտրա դնելու, մագերուն մեջ ոսկիզարդասեղաներ գիտեղելու, և ոչ իսկ բաց գույներով ժապավեն մը կապելու վզեն . կ'զգուշանար հաճելի ըլլալու բաղձանք մը ցույց տալէ, և իր բոլոր պճրանքը, բոլոր խնամքը կը դներ մտքին մեջ, ավելի ազնվորոն մտածելու կյանքի դժնդակ պարագաներում վրա, որոնց կ'ենթարկվեր իր ամուսնույն հետ ունեցած կենակցության մեջ:

Հիմա առաջվան չափ հոգ չէր ընկեր սակայն անոր անտարներ վարմունքը: Իրավունք կուտար որ չը հասկնար զինքը, քանի որ այնքան տարբեր ստեղծած ու տարբեր դաստիարակված էին իրարմէ . կը հասկանար որ դիտում մը չկա իրեն պատճառած վշտերուն մեջ, և կարդարացներ դայն իր սրտին խորեն:

Ամենուն նկատմամբ բարեսիրտ գործվանք մը, զարմանալի զգացողություններ, երազելու մասնավոր տրամադրություն մը, հանկարծական հուզումներ, տարտամ տենչանքներ կ'սկսեի նշմարել իր վրա, զորս առաջները չունէր . և չէի կրնար մեկնել այս տարօրինակ հեղափոխության երևույթը այնքան պարզ, այնքան լուրջ կնոջ մը վրա:

Զ

Մեր երեկույթները շարունակվեցան բոլոր ձմեռ առանց նոր դեպքի մը. բայց գիշերները հետզհետե կ'սկսեին կարճանալ, և գյուղագնացության եղանակը կը մոտենար: Ռուբեն աղա սովորություն ուներ ամեն տարի երկու ամիսի չափ կյուրին երթալու իր գործերուն պատճառով, ուստի կանուխն այդի մը վարձեր էր կեռչերենի կեղմը, մեկնելէ առաջ իր կինը հոն փոխադրելու համար, և առտու մը դրկեր էր գայն երկու սպասավորներու հետ տունը մաքրել տալու համար:

Մինչև իրիկուն զբաղեր էին հոն, և շատ ուշ մնացեր էին: Ճամբան ամայի էր այն եղանակին մեջ, և երկու ժամու չափ կը տներ մինչև քաղաք, երկար օձապտույտ խճուղի մը, որուն երկու քովերը մերթ ոստախիտ պուրակի մը, մերթ ծիծաղագեղ ձորակի մը գարնանային բնանկարը կը փթթեր, վերջալույսին կարմրորտկ ճաճանշներուն մեջ թաթխելով իր թարմ, ծիխադկոտ կանանչությունը: Տիկինն իր ճերմակ ձիուն վրա քսան քայլի չափ առաջ անցած էր ծառաներեն, և մինակ այդ իրիկնադեմի հեշտաբույր մթնոլորտին մեջ, անուշ անուշ երազներու անձնատուր, կը թողուր, որ կենդանին տանի դինքը, ընկղմելով հետզհետե իր անուրջներուն խորը, անիրանալի բաղձանքներու բանալեվ իր խեղճ գրկված սիրտը: Հանկարծ ձիու թոփյուն մը լսեց վարը ձորակին մեջ. գլուխը դարձուց, և զարեհը տեսավ իրեն քանի մը քայլ հեռուն:

Երկուքն ալ այն օրը գյուղ գացեր էին, ի՛նչպես եղեր էր, որ չէին հանդիպած իրարու. Զարեհ ալ այն կոզմը այգի մը բռնած էր հիմա, իրենց ամենեն մեռ տունը, և եկեր էր տեսնելու թե ո՛ր սենյակեն ավելի աղեկ կրնար դիտել անոր բնակարանը, աներ պարտեզը:

Ասոնք կըսեր Զարեհ դանդաղատանքի անսահմանելի շեշտով մը:

Բարեկամուհիս, շփոթած այս հանկարծական մտերմութենեն, չէր պատասխաներ, կը ջանար խոսակցությունը փոխել, օդին գեղեցկությունը, վերջալույսին հրապուրիչ տեսարանին վրա հրավիրելով անոր ուշադրությունը:

Ըսե՛ք սակայն. բնության այդ հմայելի տեսարանին մեջ սրտերնիդ պետք չունեցա՞վ սրտի մը, որ բաբախեր ձեզի համար: Նորատի կինը միշտ կը լռեր, բայց արտերի կարևորությունը, հուզմունքը կը խոսեին իրեն համար:

Միշտ կրնայիք ունենալ այդ սիրտը և միշտ պիտի ունենայիք, հարցրեց Չարնե բուռն խանդով մը, եթե անգութ ծնողքդ փշրած, խորտակած չըլլային մեր ապագան, գիտե՞ս, թե քեզ առաջին անգամ տեսնելու ետքը չորս տարի հետզհետե ամուսնության խնդրեցի քեզի, այն ատեն տասներորդ տարեկան էի . յոթը տարի անցած է անկեց ի վոր, և բան մը փոխված չէ սրբիս մեջ քեզի համար: Ըսե՛, կըրոնդունիս հիմակ այս սիրտը, կը ներե՞ս: Եվ ձայնը մարեցան հեղձամղձուկ:

Այս բուռն, անկեղծ հայտարարությունը, վեցը ամսե ի վեր իր ներկայացումը գալած այս մեծ գգացման պարզ բացատրականությունը ու վրա տրավ բարեկանուհիս . ուզեց քանի մի բառեր թոթովել պարտքերուն, իր դիրքին, իր վիժակին վրա, և չը հաջողեցավ: Իրե՞ն էր որ կ'սեին այդ խոսքերը, իրեն, ամուսնացյալ կնոջ մը . ու կ'ամաչար, ու ճաթը ճակատեն վար կը քաշեր ծածկելու իր կարմրածությունը, իր արցունքով լեցուն աչվրները: Բայց հանկարծ սրտին խորեն կուռքի մը պես պաշտած այդ էակեն տարիներե ի վեր առանց գիտենալու սիրված ըլլալու երջանկությունը արձանի մը պես կելլեր կը կայներ իր պարկեշտության դեմը, մեկ հարվածով գետինը տապելելով գայն:

Երբ տուն հասավ հոգնած, ջախջախված էր . բոլոր գիշեր երկու ներհակ ուրվականերու մեջտեղը տապլետկեցավ, լալով, տառապելով ու երջանիկ ըլլալով:

Առվտան ինծի եկած ատենը հանդարտ կ'երևար:

Պիտի մեկնիմ, ըսավ, Կյուրին պիտի երթամ . ամուսնույս խոստացա այս առտու . իր եղբայրը պիտի գա հոս մեր տեղը:

Ու սկսավ լալ:

Ջարմացած երեսն ի վեր կը նայեի, բան մը չհասկանալով ըսածներեն:

Այն ատեն նկարագրեց ինծի առջի իրիկվան դեպքը . մինչև այն օրը չէր համարձակվեր հայտնել ինծի իր գգացմունքը, գիտենալով, որ պիտի դատապարտեի զզինքը: Բայց հիմա, որ մեկնելու որոշումը տված էր, կուգար խնդրելու ինձմե, որ թող տգմ զինքը ետ կենալու իր որոշումեն:

Կը վախճամ, որ վերջին պահուն քաջությունս կը պակսի, կ'ըսեր:

Կը խոստովաներ, թե Ջարեհ կրնար զինքը ամեն ծայրահեղության տանիլ. կ'զգար, թե անոր քովը կամք չուներ, և ինքզինքը պաշտպանելու միակ միջոցը դայն չ'տեսնելն էր:

Ասոնք ըսելն ետքը մեկեն ի մեկ կը հուզվեր, կը բողոքեր աշխարհի անիրավության դեմ, որուն օրենքները փոխադարձ ամուր սիրո երանութենեն կը գրկեին զիրենք: Կյանքը ճանաչելն առաջ թաղված հոգի մըն էր, որ հրաշքով պահ մը վերակենդանացած՝ կյանքի քաղցրության ճաշակն առնելն ետքը չէր ուզեր մեռնիլ, ճյուղերու, շյուղերու կը աթթվեր իր պարտքի ցուրտ գերեզմանը դառնայն առաջ:

Հետո աչքին առջև կը բերեր ապօրեն սիրո մը մեջ իր ունենալիք սուտ, շինծու երջանկության բոլոր դառն հետևանքները. կ'երևակայեր ինքզինքը անպատիվ, խղճի խայթերով տանջված, ամուսնույն տանը մեջ կատարելով անհավատարիմ կնոջ դերը միշտ կեղծելով, միշտ խաբելով, միշտ դողալով, այդ անարգ, այդ խայտառակ դերը:

Մյուս կողմեն իր գոհողության մեծության դեջ կը գտներ վայելքներ, անհուն գոհացում մը իր արևժանապատվության հզոր գգացմանը, բարձրանալով ամեն ատորնութենե վեր, իրավ իր աչքին միայն վանգի մարդիկ չը պիտի հավատային իրեն, եթե օր մը պատմեր անոնց իր գոհը:

Այս մտածումին մեջ կը հիշեր Ջարեհին հուսահատությունը, անոր տառապանքները:

Իմ ցավերուս կը դիմանամ, անորին չեմ կրնար...

Այս մտածումին մեջ կը հիշեր Ջարեհին իրեն համար ունեցած պաշտումը պիտի նվագեր. ինք անոր աչքեն պիտենար, պիտի պզտիկնար օր մը, եթե դադրեր պարկեծտ կին մ'ուլլալե, որ իր գլխավոր հրապույրն էր: Ամեն բան շիտակ տեսնելու, շիտակ դատելու իր կարողությունը այս պարագային մեջ ալ կատաշնորդվեր իրեն կիրքերու աղջամուղջին մեջեն ելք մը գտնելու. և մտքի ու արժանապատվուտյան տեր կնոջ այս դափարին առջև կը փշրեր, կը հալեր իր բոլոր տենչոտ երագներու տարափը, ինչպես կարկուտի կաթիլներ, որոնք վերեն կիյնան քարի պես ուժգին ամեն բան կոտրելու սաստկությամբ, ու փսոր-փսոր կըլլան արևուն ճառագայփներուն տակ լուծվելով:

Է

Առտուն կանուխ բազմությամբ կ'երթայինք ցորենի ընդարձակ դաշտերու մեջեն անցնող ճամբեն, որ Պեյնամ կը տանի, Կյուրինի ուղեվորության առաջին օթևանը: Մեր ձմեռային ընկերության բոլորք անդամները հետ էին, իրենց ձիերով ժրջապատետելով Ռուբեն աղան ու իր կինը, ողջերթ մաղթելու անոնց, որ կը մեկնեն Գաղատիայեն:

Շաբաթ մը մրցելե ու տառապելե ետքը՝ խեղճ բարեկամուհիս հաղթեր էր վերջապես՝ իր գոհողության ու դժբախտության վարժված սրտին և առջի իրիկունը բվերջին հասատ որոշումը մը տայե ետքը՝ առտու կանուխ կը մեկնե, միշտ վախճալով տկարության վայրկյանի մը մեջ տեղի տալե տարբեր գզացմունքներու:

Այն առտուն միայն իմացուցած էինք այս լուրը Ջարեհին. վագեր եկել էր հեք երիտասարդը, և առանձին գտնելու համար սիրած էակը գեր չէր տեսներ Կյորչերենի ճամբուն դեպքեն ի վեր:

Բարակ անձրև կ'սկսեր մաղվիլ երկնքին երեսը խճողվախ ամպերեն, արցունքի պես տխուր, խանր խանր իջնելով մեր երեսներն ի վար. քանրի մը քայլ միայն հեռու էր բարեկամուհիս Ջարեհեն, և չէր կրնար խոսեր բազմության պատճառով: Մերք ընդ մերք ցավադին, սիրտ հոշոտող նայվախքը մը միայն կը

նետեր անոր վրա. հետո ինձի կը նայեր պաղատագին աղաչելով կարծես, որ մինավորիկ չը թողում գայն իր վշտերու մեջ: Լերան մը ստորոտ ձիերը կեցան. անձրևը կ'սկսեր սաստկանալ, և բաժնվելու վարկյանը հասած էր:

Ամենքը կարգավ գացին իրենց վերջին ողջույնը տալու երկու ամուսիններուն: Ձեռքի սողումներ, բարի ճամբորդություններ. և ետ դառնալով կը վագեցին ձիերին, չը բռնվելու համար անձրևն ու տեղատարափ եղած էր:

Ամենն էտքը Չարեհ եկավօ, դենքը դեփ դեղին՝ ավրված, կայծակե գարնված մարդու մը պես:

Ինչ ըրի քեզի, ըսավ ցած ձայնով, մինչև ես հրաժեշտ կուտայի Ռուբեն աղային, և ինչու կը փախչիս ինձմե:

Իր մտքին մեջ քանի մը վայրկյանե ի վեր ամեն բան լուծեր, ամեն բան հասկացեր էր:

Քեզի համար ունեցած մեծ սերս է, որ այս քաջությունը տվավ ինձի, պատասխանեց բարեկամուհիս լալով. եթե հոս մնայի, անպատիվ կին մը պիտի ըլլայի, և օր մը պիտի դադրեիր գիս սիրելե: Երջանկությունս գոհեցի, պատիվս պահելու և միշտ սիրուդ արժանի մնալու համար:

Եվ մտրակեց ձին տեղատարափին շառաշումին մեջ խեղդելու իր հեծկլտուքը, և մշուշի թանձր խավարի ետին աներևույթ եղավ: